

*nie musisz stawiać na głowie
żeby zobaczyć, że tu łamie się prawa człowieka*

PERSPEKTYWA PRAW CZŁOWIEKA W ROZWOJU
Human Rights Based Approach to Development

GODNOŚĆ I PRAWA CZŁOWIEKA

Każdy z nas jest w takim samym stopniu człowiekiem i każdemu z nas przysługują takie same prawa – z uwagi na sam fakt bycia człowiekiem. Każdy z nas ma swoją wrodzoną godność – niezależną od kontekstu społecznego i historycznego. Każdy z nas, bez względu na pochodzenie, wiek, płeć, wyznawane wartości zasługuje na szacunek i równe traktowanie. Każdy z nas ma prawo ŻYĆ GODNIE.

Godne życie to możliwość zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb. To życie, w którym nie musimy się bezustannie martwić o pożywienie i własne bezpieczeństwo. To także możliwość patrzenia w przyszłość z nadzieją i planami.

W 1948 roku została przyjęta Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, będąca katalogiem fundamentalnych praw przysługujących każdemu człowiekowi. Jej przesłanie głosi przekonanie, że każdy z nas ma prawo do tych rzeczy, które są niezbędne do życia.

„Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem oraz powinni postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”. Art. 1. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Prawa człowieka najczęściej są kojarzone z prawami politycznymi i obywatelskimi. Wiele państw uwzględnia je w swoich konstytucjach. Prawa te koncentrują się na zapewnieniu jednostkom podstawowych wolności związanych z wyrażaniem opinii, stowarzyszaniem się, udziałem w życiu politycznym, publicznym, etc.

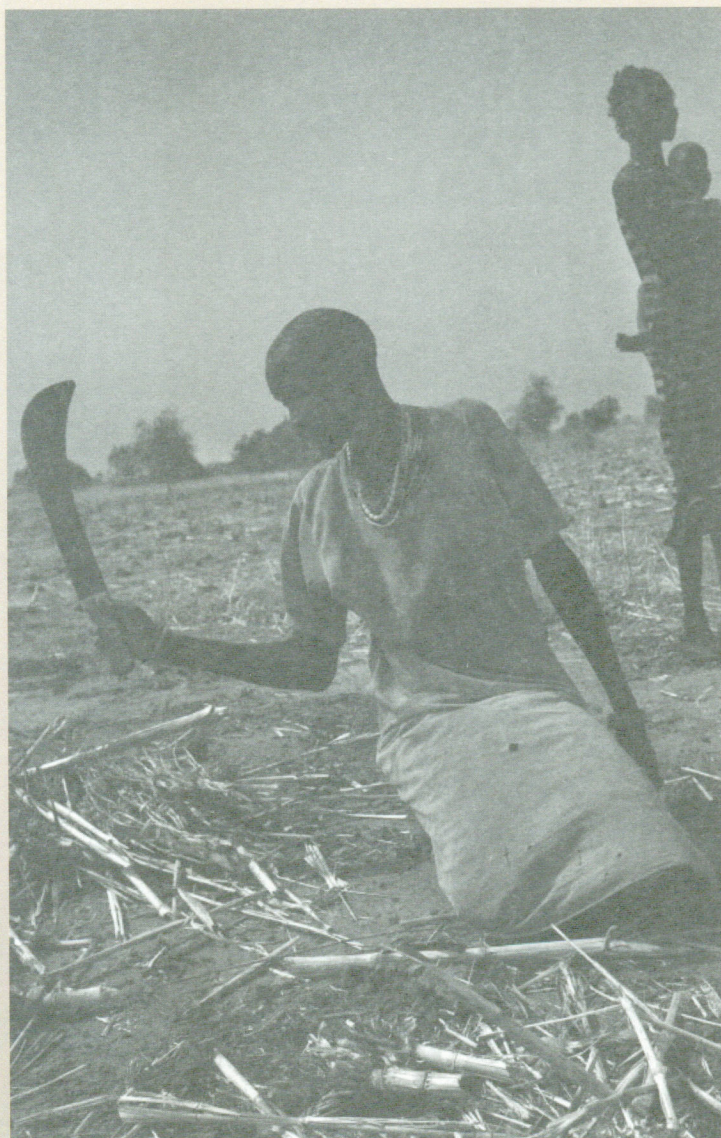
Równie ważną kategorią praw człowieka są prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne. Ich ideą jest realizacja równości między ludźmi poprzez zapewnienie powszechnego dostępu do edukacji, ochrony zdrowia, zagwarantowanie prawa do żywności i do wody pitnej. Często są one nazywane prawami „drugiej generacji”, co wcale nie oznacza, że są prawami drugiej kategorii – wprost przeciwnie, dotyczą tego, co człowiekowi jest najbardziej niezbędne do życia.

Często mówi się także o tak zwanych „**prawach kolektywnych**”. Koncentrują się one bardziej na prawach grup niż jednostek i są to między innymi: prawo do rozwoju, prawa związane ze środowiskiem naturalnym, a także prawa grup mniejszościowych.

Mimo tego, że prawa możemy dzielić na różne kategorie i różnie definiować, stanowią **niepodzielną całość**.

Podstawowe dokumenty dotyczące praw człowieka:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)
- Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej (1965)
- Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966)
- Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966)
- Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (1979)
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur (1984)
- Konwencja Praw Dziecka (1989)
- Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin (1990)

UBÓSTWO A PRAWA CZŁOWIEKA

1 miliard 400 milionów ludzi na świecie żyje w skrajnym ubóstwie, co oznacza, że na co dzień borykają się oni z problemami takimi jak brak jedzenia, wody pitnej czy schronienia. Najczęściej nie mogą nawet planować edukacji swoich dzieci, chociażby na najbardziej podstawowym poziomie. Ubóstwo to wykluczenie z życia społecznego, to niepewność jutra i brak pieniędzy na wyjazd w poszukiwaniu lepszych perspektyw. Skrajna bieda czyni człowieka bezbronny wobec wszystkich przeciwności losu: nieurodzaju, chorób, klęsk żywiołowych i wojny.

Takie życie niewiele ma wspólnego z godnością.

Ubóstwo i prawa człowieka są ze sobą powiązane. Trójwymiarowy związek między nimi opisał Yozo Kokota (członek grupy ekspertów przygotowujących dokument pt. *Wytyczne ONZ dotyczące skrajnego ubóstwa i praw człowieka*).

1. Skrajne ubóstwo samo w sobie jest naruszeniem praw człowieka:

nie dopuszcza do realizacji odpowiedniego standardu życia oraz pełnego korzystania z praw obywatelskich, kulturalnych, gospodarczych, politycznych i socjalnych.

2. Skrajne ubóstwo powoduje naruszenia innych praw człowieka:

przypadki łamania praw człowieka takie jak praca dzieci, niewolnictwo, handel ludźmi, wykorzystywanie seksualne czy prostytucja spotykają najczęściej ludzi doświadczających ubóstwa.

3. Naruszenia praw człowieka może prowadzić do popadania w ubóstwo:

naruszenia takie jak dyskryminacja czy pozbawienie prawa do edukacji są niektórymi z przyczyn popadania w ubóstwo.

foto. Wojciech Grzegorzński dla PAH

MILENIJNE CELE ROZWOJU

W 2000 roku przywódcy 189 państw, w tym Polski, przyjęli osiem Milenijnych Celów Rozwoju będących globalną inicjatywą na rzecz redukcji ubóstwa do 2015 roku. Państwa Globalnej Północy zobowiązały się do realizacji najważniejszych postanowień, ujętych w ośmiu punktach.

Milenijne Cele Rozwoju w znaczący sposób przyczyniają się do realizacji często zaniedbywanych praw ekonomicznych i społecznych. Każdemu z tych celów można przyporządkować konkretne prawo, zagwarantowane w międzynarodowych dokumentach.

<p>1. Wyeliminować skrajne ubóstwo i głód (w tym do 2015 roku zmniejszyć o połowę liczbę ludzi, których dochód nie przekracza 1 dolara dziennie oraz liczbę ludzi, którzy cierpią głód)</p>	<p>„Państwa-Strony... uznając podstawowe prawo każdego do wolności od głodu, podejmą indywidualne i w drodze współpracy międzynarodowej, niezbędne kroki...” (art. 11 MPPGŚiK)</p>	<p>Każdego roku ponad 10 milionów dzieci umiera z głodu i z powodu uleczalnych chorób - to ponad 30 000 dzieci dziennie. (źródła: UNICEF / World Health Organization)</p>
<p>2. Zapewnić powszechne nauczanie na poziomie podstawowym (w tym zapewnić wszystkim chłopcom i dziewczętom możliwość ukończenia pełnego cyklu nauki na poziomie podstawowym)</p>	<p>„prawo każdego do nauki... a) nauczanie podstawowe będzie obowiązkowe, bezpłatne i dostępne dla wszystkich (art.13 MPPGŚiK) „Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna przynajmniej na stopniu podstawowym.” (Art. 26 PDPC)</p>	<p>Jeden na czworo dorosłych w krajach rozwijających się, czyli 872 miliony ludzi nie umie pisać ani czytać. (źródło: Oxfam UK) Ponad 100 milionów dzieci nie ma możliwości nauki w szkole. (źródło: UNFPA)</p>
<p>3. Promować równość płci i awans społeczny kobiet (w tym wyeliminować nierówny dostęp płci do pierwszego i drugiego szczebla edukacyjnego do 2005 roku, a na wszystkich szczeblach do 2015 roku)</p>	<p>„Światowa Konferencja Praw Człowieka apeluje, by kobiety mogły w pełni i w równym stopniu korzystać z wszystkich praw człowieka... podkreśla także wagę integracji kobiet w proces rozwoju i pełnego uczestnictwa w tym procesie.” (pkt 36 Deklaracji Wiedeńskiej)</p>	<p>1,3 miliarda mieszkańców świata żyje w ubóstwie, 70% to kobiety. (źródło: World Revolution)</p>
<p>4. Ograniczyć umieralność dzieci 5. Poprawić opiekę zdrowotną nad matkami 6. Ograniczyć rozprzestrzenianie się HIV/AIDS, malarii i innych chorób zakaźnych</p>	<p>„prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego... a) zapewnienie zmniejszenia wskaźnika martwych urodzeń i śmiertelności niemowląt (art.12 MPPGŚiK); „Szczególną opieką należy otoczyć matki w rozsądnym okresie przed i po urodzeniu dziecka.” (art. 10 MPPGŚiK); „Matka i dziecko mają prawo do specjalnej opieki i pomocy.” (art.25 PDPC)</p>	<p>Każdego roku prawie 11 milionów dzieci umiera przed ukończeniem 5 roku życia - to ponad 1 200 w ciągu 1 godziny. (źródło: UNDP) Każdego roku ponad pół miliona kobiet umiera w czasie ciąży lub porodu - to jedna śmierć na minutę. 99% zgonów dotyczy krajów rozwijających się. (źródło: UNFPA) Na świecie są ok. 42 miliony ludzi żyjących z HIV i Aids. Około 8 000 z nich umiera każdego dnia w krajach najuboższych. (źródło: Oxfam)</p>
<p>7. Zapewnić ochronę środowiska naturalnego (w tym uwzględnić zasady zrównoważonego rozwoju w krajowych strategiach i programach; do 2015 roku zmniejszyć o połowę liczbę ludzi pozbawionych stałego dostępu do czystej pitnej wody)</p>	<p>„Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską...” (art.25 PDPC)</p>	<p>We współczesnym świecie około 2,5 miliarda ludzi nie ma dostępu do właściwych warunków sanitarnych i 1,2 miliarda nie ma dostępu do właściwych źródeł wody. (źródło: UNDP)</p>
<p>8. Stworzyć globalne partnerskie porozumienie na rzecz rozwoju</p>		<p>ONZ oszacowała, że niesprawiedliwe reguły handlu stosowane na poziomie międzynarodowym pozbawiają ubogie kraje 700 miliardów dolarów rocznie. (źródło: ChristianAid)</p>

Wyjaśnienie skrótów:

MPPGŚiK - Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

PDPC - Powszechna Deklaracja Praw Człowieka.

PRAWO DO ROZWOJU

Rozwój danego kraju, czy obszaru oznacza o wiele więcej, niż tylko nagromadzenie majątku, czy zwiększenie przychodu narodowego. Rozwój to proces, którego celem jest stworzenie człowiekowi odpowiednich warunków do tego, aby mógł żyć godnie i w bezpiecznych warunkach, ale także do tego by mógł w pełni wykorzystywać swoje możliwości. Ostatecznie polega on na tym, by coraz więcej ludzi na świecie mogło wieść życie, które oni sami uważają za wartościowe.

W 1986 ONZ uchwaliło **Deklarację o Prawie do Rozwoju**, gdzie rozwój został określony jako „Wszelki proces gospodarczy, społeczny, kulturowy i polityczny, którego celem jest stała poprawa dobrostanu całej społeczności i wszystkich jednostek, a jego podstawą jest aktywne i dobrowolne uczestnictwo jednostek oraz sprawiedliwy podział korzyści, które może on przynieść.”

fol. Wojciech Grzędziński dla PAH

Przyjęcie prawa do rozwoju miało przełomowe znaczenie dla rozumienia pomocy rozwojowej. Konsekwencją prawa do rozwoju jest bowiem fakt, że kraje najuboższe mają prawo do pomocy ze strony krajów bogatszych, a **kraje bogate mają obowiązek udzielania wsparcia krajom biedniejszym w redukcji ubóstwa**. W ten sposób pomoc rozwojowa przestała być jedynie oznaką dobrej woli państw bogatych, ale stała się ich zobowiązaniem na arenie międzynarodowej. Co więcej, pomoc świadczona uboższym nie może być podporządkowana interesom politycznym czy gospodarczym krajów Północy (co niestety nazbyt często ma miejsce w praktyce), gdyż jej celem jest w pierwszej kolejności wypełnienie obowiązku w stosunku do ludzi ubogich w krajach globalnego Południa. Istotą praw człowieka jest bowiem fakt, że z praw jednej strony wynikają konkretne zobowiązania dla drugiej.

„Rozwój to nienaruszalne prawo człowieka, na mocy którego każda osoba i wszystkie ludy są uprawnione do uczestnictwa, przyczyniania się i korzystania z rozwoju gospodarczego, społecznego, kulturalnego i politycznego, w którym wszystkie prawa człowieka i podstawowe wolności mogą być w pełni realizowane.” Deklaracja ONZ o Prawie do Rozwoju, 1986.

MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA NA RZECZ ROZWOJU: OD POMOCY DO WSPÓŁPRACY.

Celem pomocy rozwojowej jest likwidacja ubóstwa. Pomoc ta przez bardzo długi czas była rozumiana jako udzielana biednym krajom przez te, które miały więcej szczęścia i są bogatsze. U podstaw tej pomocy leżała **dobroczynność (charity)** jednak alokacje funduszy odbywały się na ogół bez konsultacji z beneficjentami, co stawiało ich w pozycji biernych odbiorców i nie dawała im możliwości aktywnego uczestnictwa w zmianianiu swojego losu. Taka praktyka miała negatywne skutki jeśli chodzi o skuteczność i daleka była od realizacji celu, jakim jest pomoc najuboższym.

Próba przewyciężenia tych problemów było **podejście oparte na potrzebach (Needs Based Approach)**, które polega na tym, by przed rozpoczęciem świadczenia pomocy najpierw rozpoznać potrzeby w danym regionie. Jednak w tym wypadku to nadal donator jest tym, który określa w jaki sposób udzieli pomocy. Często też były praktyki, że kraj-donator zasympywał inne kraje wszelkimi możliwymi nadwyżkami produktów, których potrzebował się pozbyć.

Wprowadzenie **perspektywy praw człowieka (Human Rights Based Approach)** do tematyki rozwojowej oznacza przede wszystkim, że beneficjenci powinni mieć kontrolę nad udzielaną im pomocą rozwojową. Z tego powodu bardziej uprawnione jest mówienie o współpracy rozwojowej i partnerstwie niż o pomocy. Ponadto teraz państwa Unii Europejskiej i globalnej Północy są zobowiązane do zapewnienia praw tym, którzy są ich pozbawieni - jest to kwestia prawnej odpowiedzialności, a nie dobroczynności, „odruchów serca”. Oznacza to także zmianę rozumienia położenia osób pokrzywdzonych: mają one prawo domagać się realizacji swoich podstawowych praw człowieka, gdyż społeczność międzynarodowa zobowiązała się do ich zapewnienia.

RAMY PRAWNE PERSPEKTYWY PRAW CZŁOWIEKA W ROZWOJU

Ramy prawne zobowiązań odnoszących się do praw człowieka i dotyczących pomocy rozwojowej, stały się przedmiotem rosnącego międzynarodowego konsensusu. W 2003 roku ONZ wydało oświadczenie w sprawie porozumienia dotyczącego Perspektywy Praw Człowieka w Rozwoju (UNDG, 2003). Jest to dokument tworzący uniwersalne standardy w dziedzinie międzynarodowej współpracy rozwojowej i kładzie nacisk na to, by wszystkie programy współpracy rozwojowej zmierzały do realizacji praw człowieka zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a także by prawa te były przestrzegane w każdej z faz realizacji wdrażanych projektów (prawa człowieka jako cel działań rozwojowych, ale także jako środek do osiągnięcia tych celów).

Perspektywa Praw Człowieka w Rozwoju oznacza, że współpraca rozwojowa:

- opiera się na międzynarodowym systemie praw człowieka;
- wymaga takich polityk i praktyk, które wprowadzają partnerską relację między donatorem a beneficjentem;
- wymaga takich polityk i praktyk, które realizują prawo beneficjentów do „aktywnego, wolnego i znaczącego” uczestnictwa;
- jest kierowana do grup beneficjentów ze szczególnym uwzględnieniem dyskryminowanych i najbardziej narażonych na to, że ich prawa zostaną pogwałcone;
- podporządkowuje rozwój i jego aktorów odpowiedzialności za prawa człowieka, poprzez jednoznaczne określenie praw i obowiązków zarówno tych, którzy te prawa posiadają (*rights-holders*), jak i tych, którzy muszą je wypełniać (*duty-bearers*).

Perspektywa praw człowieka w rozwoju stawia osiągnięcie, jakim jest system praw człowieka jako główny cel rozwoju. Myślenie o prawach człowieka staje się więc podstawą i punktem wyjścia dla polityki rozwojowej. Odwołuje się do odpowiedzialności, wynikającej z międzynarodowego systemu praw człowieka, by wzmocnić działania rozwojowe.

UNIA EUROPEJSKA

Polityczne i gospodarcze znaczenie Unii Europejskiej sprawiają, że jest ona wiodącym globalnym aktorem w wielu powiązanych ze sobą sferach, począwszy od wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB), wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO), handlu, rozszerzania granic UE, jak również w kwestii pomocy humanitarnej i rozwojowej.

Unia Europejska to największy na świecie donator jeśli chodzi o wielkość pomocy rozwojowej. Pociąga to za sobą nie tylko znaczne zaangażowanie finansowe, ale także zaangażowanie szeregu podmiotów i instytucji. Wszystkie te działania odbywają się w ramach zobowiązań (zarówno politycznych, jak i prawnych) nakazujących UE stawiać **prawa człowieka w centrum współpracy na rzecz rozwoju**, wpływających zarówno ze zobowiązań poszczególnych państw członkowskich, jak i z traktatów UE, uznających prawa człowieka jako wspólne wartości leżące u podstaw partnerstwa i dialogu UE z krajami trzecimi.

PODSUMOWANIE: CO WIĘC OZNACZA PERSPEKTYWA PRAW CZŁOWIEKA?

Nie istnieje definicja tego, czym jest Perspektywa Praw Człowieka w Rozwoju (*Human Rights Based Approach*, w skrócie **HRBA**). Może być jednak ona scharakteryzowana w kilku punktach.

1. HRBA koncentruje się na "prawach", a nie "potrzebach"

Wcześniej w międzynarodowej pomocy udzielanej mniej rozwiniętym krajom koncentrowano się na potrzebach lokalnych społeczności. To, co wcześniej miało charakter wezwania czy prośby o poprawę losu zostało wzmocnione przez fakt, że rządy dobrowolnie zobowiązały się w międzynarodowych porozumieniach dotyczących praw człowieka do zapewnienia odpowiedniego standardu co do np. o warunków mieszkaniowych czy opieki zdrowotnej. Prośba zostaje więc zastąpiona wezwaniem do rządów do dotrzymania swoich zobowiązań.

2. HRBA promuje ideę odpowiedzialności

Podpisanie porozumień dotyczących praw człowieka zobowiązuje rządy sygnatariuszy do szanowania, bronięcia i wypełniania tych praw i zdawania regularnych raportów do instytucji, których zadaniem jest ocenić to, jak wywiązują się one z tych obowiązków. Perspektywa Praw Człowieka w Rozwoju czyni rządy (ale także władze publiczne oraz dostawców usług) zobowiązanymi do tego, by pokazywać, co uczyniły w kwestii realizacji praw człowieka. Jednocześnie pozwala to członkom lokalnych społeczności domagać się respektowania, ochrony i i wypełniania ich praw.

3. HRBA daje władzę ludziom

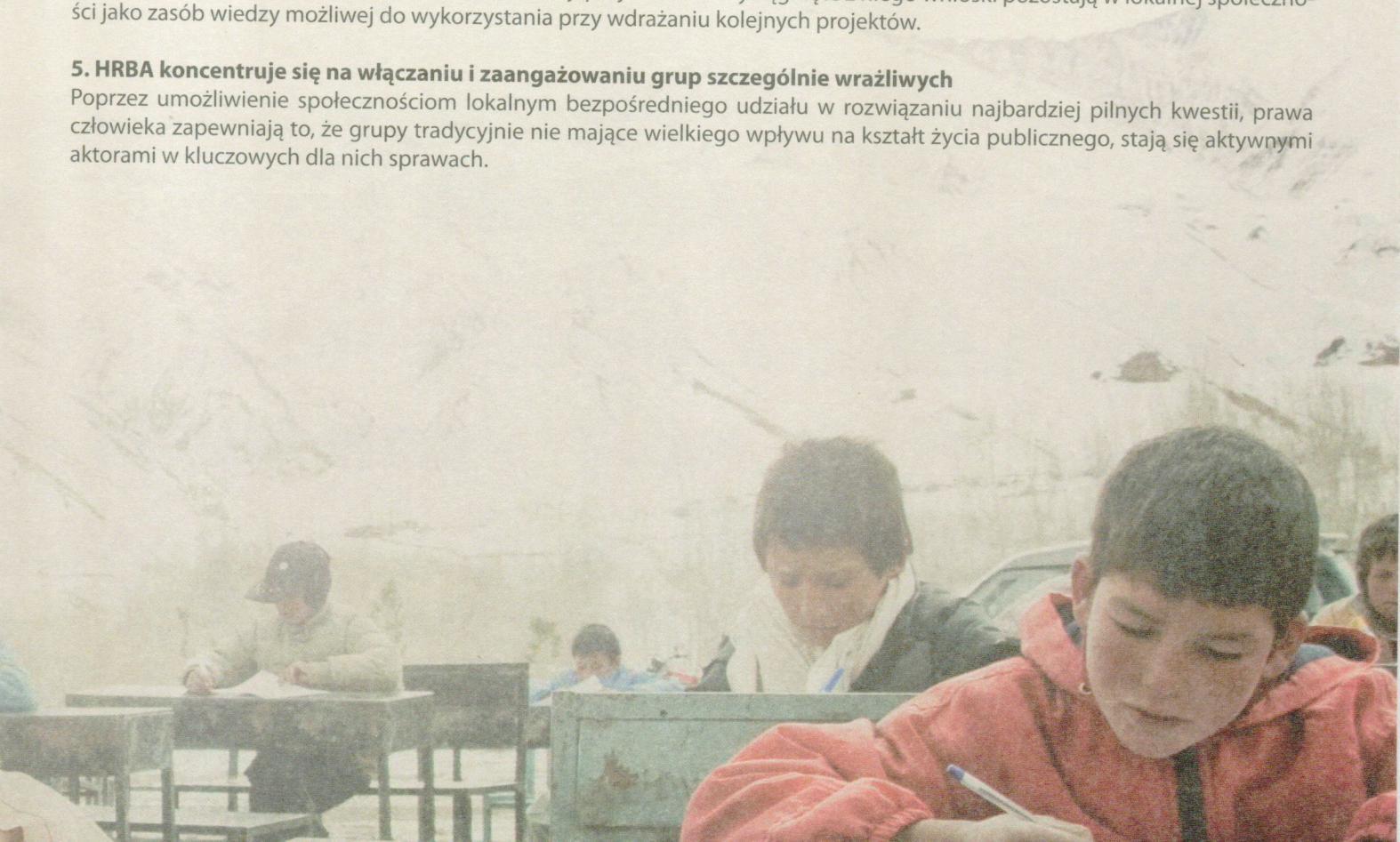
Przebieg działań, w których domagamy się respektowania praw człowieka jest tak samo ważny, jak ich rezultaty. HRBA działa dając władzę tym, którzy są najbardziej poszkodowani. Daje im środki i narzędzia, by domagali się poprawy swojego losu.

4. Uczestnictwo jako główna idea HRBA

Każdy projekt rozwojowy powinien dawać możliwość ludziom, by w pełni uczestniczyli w procesie definiowania problemów dla ich społeczności istotnych oraz by sami mogli stworzyć program tego, w jaki sposób tym problemom przeciwdziałać. Chodzi o to, by mieć pewność, że ludzie żyjący w ubóstwie są zaangażowani w proces decyzyjny mający przecież wpływ na ich życie. Dzięki temu metody zastosowane podczas realizacji projektu oraz wyciągnięte z niego wnioski pozostają w lokalnej społeczności jako zasób wiedzy możliwej do wykorzystania przy wdrażaniu kolejnych projektów.

5. HRBA koncentruje się na włączaniu i zaangażowaniu grup szczególnie wrażliwych

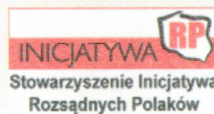
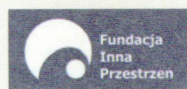
Poprzez umożliwienie społecznościom lokalnym bezpośredniego udziału w rozwiązaniu najbardziej pilnych kwestii, prawa człowieka zapewniają to, że grupy tradycyjnie nie mające wielkiego wpływu na kształt życia publicznego, stają się aktywnymi aktorami w kluczowych dla nich sprawach.

„Zwalczanie ubóstwa jest jednym z głównych wyzwań dla praw człowieka w XXI wieku. Przyzwoite warunki życia, odpowiednie żywienie, opieka zdrowotna, edukacja, godna praca i ochrona przed klęskami to nie tylko cele rozwoju – to także prawa człowieka.”

Raport ONZ o Rozwoju Społecznym z 2000 roku.

GREAT to projekt edukacyjny realizowany we współpracy z organizacjami pozarządowymi z Czech, Słowenii, Węgier i Belgii (biuro Action Aid International), który ma na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat praw człowieka w kontekście prawa do rozwoju krajów Globalnego Południa.
Więcej informacji na www.greatproject.eu

Przy realizacji projektu GREAT Polska Akcja Humanitarna korzysta z finansowego wsparcia Unii Europejskiej. Za treść tej publikacji jest odpowiedzialna wyłącznie Polska Akcja Humanitarna i w żadnym wypadku nie może być ona postrzegana jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej.
www.ubostwo.pl/prawaczlowieka